

A Comparative Study of the Reports on the *Manāqib* of the Twelve Imams (AS) in Kashefi's *Rawzat al-Shuhada* with the Qur'an and Narrative Sources

Sayyed Mahdi Tabatabai^{1*}, Mehran Esma'ili²,
Mohammad Mahdi Babapour³, Mohammad Haji Taghi⁴

1. PhD in Islamic Studies, History and Civilization of Islam, Faculty of Theology and Religions, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (Corresponding Author) tabatabaiym@yahoo.com
2. Assistant Professor, Department of History and Civilization of Islamic Nations, Faculty of Theology and Religions, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. m_esmacili@sbu.ac.ir
3. Associate Professor, Department of History of Islamic Civilization and Political Jurisprudence, Faculty of Theology and Religions, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. m_babapour@sbu.ac.ir
4. Assistant Professor, Department of History, Faculty of Literature and Human Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. m-hajtaghi@sbu.ac.ir

Abstract

The recording of historical events has always been one of the principal concerns of historians, and various methods have been employed for this purpose, one of which is “*maqṭal-nigārī*” (the writing of *maqṭals*). *Maqṭal-nigārī* refers to the recording of details and reports concerning the martyrdom of important figures, particularly the Infallible Imams (AS), among which the event of Karbala and the martyrdom of Imam Husayn (AS) are considered the most prominent and influential. The book *Rawzat al-Shuhada* (*Rawḍat al-Shuhadā'*: garden of the martyrs), by Mulla Husayn Kashefi, is one of the most famous and, at the same time, most controversial works in this field, which addresses the events of Ashura. Given the importance of this book and the citations made to it, it is essential to examine the correspondence of the reports contained therein with earlier sources. This

Cite this article: Tabatabai, Sayyed Mahdi, Esma'ili, Mehran, Babapour,, Mohammad Mahdi,, Haji Taghi,, Mohammad, M.M. (2025). A Comparative Study of the Reports on the *Manāqib* of the Twelve Imams (AS) in Kashefi's *Rawzat al-Shuhada* with the Qur'an and Narrative Sources. *History of Islam*, 27(2), p. 41-74. <https://doi.org/10.22081/hiq.2024.67240.2350>

Received: 2026/5/9

Revised: 2026/6/20

Accepted: 2026/8/7

Available online: 2026/9/21

Type of article: Research Article

Publisher: Baqir al-Olum University

<https://hiq@bou.ac.ir>

©2025/authors retain the copyright and full publishing rights

research aims to undertake, through an analytical approach, a comparative examination of the *manāqib* (virtues) transmitted in *Rawzat al-Shuhada*, particularly concerning Imam Husayn (AS), and to assess the accuracy of their attribution against earlier narrative sources and the verses of the Holy Qur'an.

The book *Rawzat al-Shuhada*, due to its widespread influence among the general populace and its profound impact on the formation of religious beliefs and mourning practices, has always attracted attention. Nevertheless, some scholars have raised doubts regarding the historical accuracy and validity of certain narrations transmitted therein. The lack of correspondence of certain reports with primary sources redoubles the necessity of conducting a systematic study to examine these reports. This research, relying on the scientific method and comparing the reports of *Rawzat al-Shuhada* with authoritative narrative sources, as well as citing the verses of the Holy Qur'an, seeks to present a clearer picture of the degree of validity of the content of this work.

The main objective of this research is to examine the correspondence of the *manāqib* reports contained in Kashefi's *Rawzat al-Shuhada*, with a focus on the narrations concerning Imam Husayn (AS) and the other Infallible Imams (AS), with the verses of the Qur'an, and to investigate their probable occasions of revelation (*sha'n-i nuzūl*) and earlier narrative sources. This article addresses the subject by adopting a "descriptive-analytical" approach. At the descriptive stage, the reports and *manāqib* concerning the Imams (AS), particularly Imam Husayn (AS), have been extracted from *Rawzat al-Shuhada* and classified. Subsequently, these reports have been carefully examined and compared with the verses of the Holy Qur'an and earlier narrative sources. At the analytical stage, the correspondence of these narrations has been assessed on the basis of Qur'anic and narrative evidence, and their attribution to earlier sources has been discussed and examined. This research is grounded in primary and authoritative Shi'i and Sunni narrative sources. The theoretical framework of the research is based on the premise that the *manāqib* narrations in *Rawzat al-Shuhada* should be compared according to scholarly criteria and with reference to authoritative sources, and that the mere transmission of a narration in a book does not constitute proof of its definitive authenticity.

The main body of the article is devoted to the extraction, classification, and comparative examination of the *manāqib* reports transmitted in *Rawzat al-Shuhada*, and in this regard, the correspondence of these reports with the verses of the Qur'an and earlier narrative sources is discussed and examined. Finally, the results of the research are presented, and an analysis is offered of the probable reasons for the validity of certain narrations and the invalidity of others.

The results of this research indicate that the book *Rawzat al-Shuhada* contains a collection of reports and narrations that vary in degree with respect to their correspondence. Based on the examinations conducted, some of the *manāqib* transmitted in *Rawzat al-Shuhada* correspond with the verses of the Holy Qur'an. This means that the relevant narrations either directly refer to the occasions of revelation of verses revealed concerning the Imams (AS), or offer an interpretation of Qur'anic verses that is consonant with the virtues of the Imams (AS). In addition to their Qur'anic basis, some of these *manāqib* are also found in earlier narrative sources. However, another portion of the *manāqib* transmitted in *Rawzat al-Shuhada* are not only not found in earlier narrative sources, but also lack any Qur'anic basis whatsoever. These findings indicate that the book *Rawzat al-Shuhada*, although it is regarded as a work of note in explaining the event of Ashura and the virtues of the Ahl al-Bayt (AS), nonetheless, like any other historical work, requires critical examination and the comparison of its content using authoritative sources and scholarly methods.

Keywords: Twelve Imams (a.s.), Book of Rawdat al-Shuhada, Mulla Hussein Kashfi, Maqtalnagari, Manaqibnagari

أخبار مناقب الأئمة الاثني عشر (عليهم السلام) في روضة الشهداء للكاشفي في ضوء القرآن والمصادر الروائية دراسة مقارنة

سيدمهدى طباطبائي^١، مهران اسماعيلي^٢، محمدمهدى باباپور^٣، محمد حاجي تقى^٤

١. حاصل على الدكتوراه في تدريس المعارف، فرع التاريخ والحضارة الإسلامية، جامعة الشهيد بهشتي، طهران، إيران (الكاتب المسؤول)
tabatabaiym@yahoo.com

٢. أستاذ مساعد في تاريخ الأمم الإسلامية وحضارتها، جامعة الشهيد بهشتي، طهران، إيران m_esmaeili@sbu.ac.ir

٣. أستاذ مشارك في تاريخ الحضارة الإسلامية والفقه السياسي، جامعة الشهيد بهشتي، طهران، إيران m_babapour@sbu.ac.ir

٤. أستاذ مساعد في التاريخ، جامعة الشهيد بهشتي، طهران، إيران m-hajtaghi@sbu.ac.ir

الملخص

لطالما كان تدوين الوقائع التاريخية أحد أهم اهتمامات المؤرخين، لدرجة أنهم قد اعتمدوا له أساليب متعددة، من أبرزها أسلوب كتابة المقتل. ويراد بكتابة المقتل تسجيل التفاصيل والأخبار المتعلقة باستشهاد الشخصيات المهمة، وبخاصة الأئمة الأطهار (عليهم السلام). ومن أبرز هذه الوقائع وأكثرها تأثيراً واقعة كربلاء واستشهاد الإمام الحسين (عليه السلام). ويُعد كتاب روضة الشهداء للملا حسين كاشفي من أشهر المصنّفات في هذا المجال وأكثرها إثارة للجدل في آن واحد. ونظراً لأهمية هذا الكتاب وكثرة الاستشهاد به، فإن دراسة مدى تطابق الأخبار الواردة فيه مع المصادر المتقدمة أمرٌ ضروري. انطلاقاً من ذلك، يسعى هذا البحث، من خلال المنهج التحليلي، إلى دراسة المناقب المروية في روضة الشهداء، وبخاصة ما يتعلّق منها بالإمام الحسين (عليه السلام)، وتقييم مدى صحّة استنادها إلى المصادر الروائية المتقدمة والآيات القرآنية الكريمة.

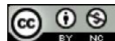
استناداً إلى هذه المقالة: سيدمهدى، اسماعيلي، مهران، باباپور، محمدمهدى، محمد حاجي تقى، محمد (١٤٠٥). أخبار مناقب الأئمة الاثني عشر (عليهم السلام) في روضة الشهداء للكاشفي في ضوء القرآن والمصادر الروائية دراسة مقارنة. تاريخ الإسلام، ٢٧(٢)، ص ٧٣-٤١.

<https://doi.org/10.22081/hiq.2024.67240.2350>

<https://hiq@bou.ac.ir>

الناشر: جامعة باقر العلوم

نوع المقالة: بحثية

وقد حظی کتاب روضه الشهداء باهتمام بالغ، بسبب انتشاره الواسع بین عامّة الناس وتأثيره العمیق فی تشکیل المعتقدات والشعائر العزائیة. ومع ذلك، فقد أثار بعض الباحثین شکوکا حول الدقة التاريخية لبعض الروایات المذكورة فيه ومدى صحّتها. ویزید عدم تطابق بعض الأخبار مع المصادر الأولى، من ضرورة إجراء دراسة منهجية لمطابقة هذه الأخبار. ويسعى هذا البحث، بالاعتماد على المنهج العلمی ومقارنة أخبار روضه الشهداء بالمصادر الروائیة المعتبرة والاستناد إلى آیات القرآن الكريم، إلى تقديم صورة أوضح من مدى مصداقية محتوى هذا المصنّف.

ویمثّل الهدف الرئيس لهذا البحث فی مطابقة الأخبار المناقبیة الواردة فی کتاب روضه الشهداء للآیات القرآنیة الکریمة والمصادر الروائیة المتقدمة، وكذلك دراسة أسباب نزولها المحتملة، مع التركيز على الروایات المتعلقة بالإمام الحسین (عليه السلام)، وسائر الأئمة الأطهار (عليهم السلام).

وقد اعتمدت هذه المقالة المنهج وصفی - التحلیلی. ففي مرحلة الوصف، استُخرجت الأخبار والمناقب المتعلقة بالأئمة (عليهم السلام)، وبخاصّة الإمام الحسین (عليه السلام)، من کتاب روضه الشهداء وصُفّت. وفي المرحلة اللاحقة، خضعت هذه الأخبار لدراسة دقيقة، وفُورنت بآیات القرآن الكريم والمصادر الروائیة المتقدمة. وفي مرحلة التحليل، جرى تقييم مطابقة هذه الروایات استنادا إلى الشواهد القرآنیة والروائیة، ونُوقش مدى استنادها إلى المصادر المتقدمة.

ويستند هذا البحث إلى المصادر الروائیة الأولى المعتبرة عند الشيعة وأهل السنة. ويقوم الإطار النظري للبحث على فرضية، مؤدّاها أنّ الروایات المناقبیة الواردة فی کتاب روضه الشهداء ينبغي أن تُقارَن، وفق معايير علمية وبالرجوع إلى مصادر معتبرة، وأنّ مجرد ورود رواية فی کتابٍ ما لا يُعدّ دليلاً على صحّتها القطعية.

ويتناول القسم الرئيس من المقالة استخراج الأخبار المناقبیة الواردة فی روضه الشهداء وتصنيفها ومطابقتها. وفي هذا السياق، تُناقش مطابقة هذه الأخبار لآیات القرآن الكريم والمصادر الروائیة المتقدمة. وفي الختام، تُعرض نتائج البحث، ويجري تحليل الأسباب المحتملة لاعتبار بعض الروایات وعدم اعتبار بعضها الآخر.

وتُظهر نتائج هذا البحث أنّ کتاب روضه الشهداء يحتوي على سلسلة من الأخبار والروایات تتفاوت درجات تطابقها. وبناءً على الدراسات التي أُجريت، فإنّ بعض المناقب المروية فی روضه الشهداء تتطابق مع الآيات القرآنیة الکریمة؛ بمعنى أنّ الروایات المعنية إما تشير مباشرةً إلى أسباب نزول آیات،

نزلت فى شأن الأئمة (عليهم السلام)، أو تقدّم تفسير الآيات القرآن، يتّسق مع فضائل الأئمة (عليهم السلام). وإلى جانب الأصل القرآنى، توجد بعض هذه المناقب أيضا فى المصادر الروائية المتقدمة. غير أنّ قسما آخر من المناقب المروية فى روضة الشهداء لا يوجد فى المصادر الروائية المتقدمة، بل يفتقر أيضا إلى أى أصل قرآنى. وتشير هذه النتائج إلى أنّ كتاب روضة الشهداء، على الرغم من أنه يلعب دورا مهما فى إيضاح واقعة عاشوراء وفضائل أهل البيت (عليهم السلام)، إلا أنه، باعتباره مصنّفًا تاريخيا، بحاجة ماسة إلى دراسة نقدية ومطابقة محتواه، بالاستناد إلى المصادر المعتبرة والمناهج العلمية.

الكلمات المفتاحية: الأئمة الاثنا عشر (عليهم السلام)، كتاب روضة الشهداء، الملاح حسين كاشفى، كتابة المقتل، كتابة المناقب

بررسی تطبیقی اخبار مناقب امامان اثناعشر علیهم السلام در روضه الشهداء کاشفی با قرآن و منابع روایی

سید مهدی طباطبایی^۱، مهران اسماعیلی^۲، محمد مهدی باباپور^۳، محمد حاجی تقی^۴

۱. دکتری مدرسی معارف، گرایش تاریخ و تمدن اسلامی، دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی تهران، ایران.

tabatabaiym@yahoo.com (نویسنده مسئول)

۲. استادیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

me_esmaeili@sbu.ac.ir

۳. دانشیار گروه تاریخ تمدن اسلامی و فقه سیاسی، دانشکده الهیات و ادیان دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

m_babapour@sbu.ac.ir

۴. استادیار گروه تاریخ دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

m-hajtaghi@sbu.ac.ir

چکیده

کتاب روضه الشهداء، نوشته ملا حسین کاشفی (م. ۹۱۰ ق)، یکی از کتاب‌های مقتل نگاری است که بخشی بزرگ از آن درباره اخبار واقعه عاشورا نگاشته شده است. اخبار ثبت شده در این کتاب، در دو بخش قرآن و روایات است. در بخش قرآنی، آیاتی که شأن نزول آن‌ها درباره برخی ائمه علیهم السلام است، آورده شده و در بخش روایات نیز روایاتی آمده که حاکی از فضایل فردی یا جمعی امامان علیهم السلام است. با توجه به استناد بسیاری از نویسندگان و گویندگان مذهبی به این کتاب و نیز تنوع دیدگاه مخالفان و موافقان مذکور در آن، این مقاله در صدد است با روش توصیفی. تحلیلی به مطالعه تطبیقی اخبار

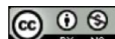
استناد به این مقاله: طباطبائی، سید مهدی، اسماعیلی، مهران، باباپور، محمد مهدی، حاجی تقی، محمد (۱۴۰۵). بررسی تطبیقی اخبار مناقب امامان اثناعشر علیهم السلام در روضه الشهداء کاشفی با قرآن و منابع روایی. تاریخ اسلام، ۲۷(۲)، ص ۷۴-۴۱.

<https://doi.org/10.22081/hiq.2024.67240.2350>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۲/۱۹؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۵/۳/۲۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۵/۱۶؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۵/۶/۲۰
نوع مقاله: پژوهشی
ناشر: دانشگاه باقر العلوم علیه السلام

<https://hiq@bou.ac.ir>

۱۴۰۴/ ©/ نویسندگان دارنده حق مؤلف مقاله خود بدون محدودیت هستند

مناقبی این کتاب درباره امامان به ویژه امام حسین علیه السلام، با آیات قرآن و منابع روایی متقدم پردازد. یافته های پژوهش نشان دهنده آن است که برخی از مناقب نقل شده در روضة الشهداء با آیات قرآن تطبیق دارد و افزون بر آن، در منابع متقدم نیز وجود دارد؛ اما برخی دیگر نه در منابع متقدم آمده و نه دارای ریشه قرآنی است.

کلیدواژه ها: امامان اثنی عشر علیهم السلام، کتاب روضة الشهداء، ملاحسین کاشفی، مقتل نگاری، مناقب نگاری.

مقدمه

رویداد عاشورا به مثابه واقعه‌ای خاص در تاریخ اسلام، در قالب مقتل نویسی مورد توجه تاریخ نویسان بوده است. در شکل‌گیری مقتل نویسی در مورد واقعه عاشورا، از یک جهت تلاش‌هایی برای تحریف این واقعه صورت گرفته است و از جهت دیگر، بیان روایت صحیح توسط اهل بیت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله از این واقعه موجب شده که این واقعه از تحریف مصون بماند. با توجه به اهمیت این نوع گزارش‌ها در منابع اولیه تاریخ، نگارش‌های متعددی از سوی نویسندگان انجام شد. روضه الشهداء از جمله آثار به زبان فارسی درباره واقعه عاشورا است که مورد استفاده در مجالس عزاداری امام حسین علیه السلام قرار می‌گرفت. نیز، با توجه به اخباری که در این کتاب ذکر شده، برخی چون استاد مطهری (م. ۱۳۵۸) با نگاهی انتقادی، معتقد است بسیاری از مطالب این کتاب جعلی بوده و به جای توجه به حوادث واقعی عاشورا، صرفاً افسانه‌وار مطالبی را بیان کرده است.^۱ در مقابل، و نظر به اینکه برخی اخبار موجود در این کتاب با برخی از منابع متقدم چون مقتل ابی مخنف، الفتوح ابن اعثم، الارشاد مفید، لهوف سید بن طاووس متفاوت است، برخی ارزش کتاب را در ابعاد مختلف مورد توجه و نقد قرار داده‌اند.^۲

کاشفی بخشی از کتاب خود را به اخبار مناقب برخی پیامبران و اهل بیت علیهم السلام اختصاص داده است. با توجه به اینکه اخبار مناقبی این کتاب مورد بررسی قرار نگرفته است، پژوهش حاضر به مقایسه مناقب امامان علیهم السلام با نظر به آیات و منابع متقدم پرداخته تا میزان انطباق آن‌ها در روضه الشهداء با این منابع روشن شود. اهمیت و جایگاه این کتاب در منابع تاریخی در مورد اهل بیت علیهم السلام از یک سو و استناد به اخبار موجود در این منبع و رد و تأییدهایی که نسبت به این منبع وجود دارد، ضرورت پرداختن به این امر را نشان می‌دهد.

۱. مطهری، مجموعه آثار، ۱۳۹، ش، ج ۱۷، ص ۹۵-۹۴.

۲. دبیران و تسنیمی، کاشفی و نقد و بررسی روضه الشهداء، ۱۳۸۷، ص ۲۷.

در پیشینه می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱- «بررسی تطبیقی تأثیر پذیری ملاحسین کاشفی از آیات قرآن کریم در مقتل نویسی روضة الشهداء». (۱۴۰۱). طباطبایی و همکاران؛ در این مقاله، انتخاب نوع آیات و تحلیل و بررسی که کاشفی در مورد آیات انجام داده، به نوعی بازگوکننده افکار و اعتقادات درونی کاشفی در مورد مشروعیت بخشی به خلافت خلفای سه‌گانه، عدم مشروعیت بخشی به حکومت بنی‌امیه و لزوم احترام و اکرام اهل بیت علیهم‌السلام است.

۲- «کاشفی و نقد و بررسی روضة الشهداء». (۱۳۸۷). دبیران و تسنیمی؛ در این مقاله ضمن بازنگری اطلاعات مربوط به احوال و آثار کاشفی، متن روضة الشهداء از نظر ادبی و عناصر داستانی نقد شده، نوآوری‌ها و تازگی‌های نثر داستانی مورد بررسی قرار گرفته است.

۳- «روضه الشهداء کاشفی و قضاوت‌های برخی معاصران». (۱۴۰۰). موحدی؛ محقق در این مقاله درصدد است تا دیدگاه‌ها در مورد این کتاب روضة الشهداء را بررسی کند و به این نتیجه رسیده که کاشفی از جمله نویسندگانی است که در آثار خود جانب انصاف را رعایت کرده و معمولاً منابع و مأخذ علمی خود را معرفی می‌کند. اعتقاد او به تقریب مذاهب و اجتناب از موجبات تفرقه زمینه‌ساز برخی ارزیابی‌های شتابزده شده است. روضة الشهداء را بر اساس آنچه از دیگران نقل می‌کند (با ذکر مأخذ)، نمی‌توان با تعبیر دروغ و جعل همراه کرد. کاملاً آشکار است که او مدعی خود را از کتاب نورالائمة نقل کرده است. پس دست‌کم مطلب مربوط به زعفر جنی جعل او نیست و او جاعل و سازنده این حکایت نبوده است.

۴- «مشهد الشهداء ندایی یزدی و مقایسه آن با روضة الشهداء واعظ کاشفی». (۱۳۹۲). حسین کیا و وحید قنبری؛ محقق در این مقاله بیان کرده است که مشهد الشهداء، نظم (به صورت شعر) کتاب روضة الشهداء ملاحسین واعظ کاشفی است.

۵- «تأثیر آموزه‌های تصوف بر مقتل نگاری واعظ کاشفی در روضه الشهداء». (۱۳۹۴).
برومند اعلم و حسن خانی؛ روضه الشهداء شامل مناقب و مصائب امام حسین است. این کتاب با توجه به گرایش کاشفی به طریقت نقشبندی، کاملاً متأثر از گفتمان صوفیانه است به گونه‌ای که ویژگی‌های اندیشه تصوف در مباحث مختلفی که نویسنده به آن‌ها اشاره می‌کند، آشکار است.

در این مقاله تلاش شده تا اخبار مناقب امامان اثناعشر علیهم السلام که در کتاب روضه الشهداء آمده است، بر اساس منابع روایی متقدم و هم‌چنین آیات قرآن مورد بررسی قرار داده شود تا مشخص شود که مناقب مندرج در این کتاب تا چه اندازه با آیات قرآن و منابع روایی متقدم هماهنگی دارد؛ نظر به همین مسئله با روش توصیفی - تحلیلی این مسئله تبیین خواهد شد.

۱. تطبیق آیات قرآنی در مناقب امامان علیهم السلام

در این بخش، چهار آیه‌ای که کاشفی برای بیان جایگاه والای امامان علیهم السلام به آن‌ها استناد کرده، بیان و مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۱. آیه تطهیر

آیه تطهیر از آیاتی است که کاشفی در بحث از حدیث کساء، نقل عایشه (م. ۵۸ق) را درباره آن بیان کرده است. بر این اساس، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم حسن، حسین، علی و فاطمه؟ عهم؟ را در زیر کسائی (عبا) جمع نمود و جبرئیل آیه «إِنَّمَا يَرِيْدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ»^۱ را آورد و سپس در شأن این چهار تن عبارت «أنا حرب لمن حاربكم

و سلم لمن سالمکم» را گفت.^۱ درباره نزول این آیه در شأن اهل بیت علیهم السلام اخبار زیادی از سوی محدثان فریقین وجود دارد.^۲ در برخی منابع نیز چنین روایاتی به نقل از عایشه بوده که کاشفی این نقل را ذکر کرده است.

۲-۱. آیه اطعام

کاشفی با نقل آیه «وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا»^۳ گفته قضیه روزه و ايثار او و اهل بیت او که طعام خود را به دیگران دادند، بر همه عالمیان واضح است.^۴ در تفاسیر اهل سنت^۵ و در تفاسیر شیعی نیز به این شأن نزول اشاره شده است.^۶

۳-۱. آیه انفاق

آیه «وَالَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً» از آیاتی است که کاشفی شأن نزول آن را حضرت علی علیه السلام دانسته است.^۷ کاشفی منبعی ذکر نکرده، اما در منابع فریقین^۸ و منابع تفسیری شیعه به این شأن نزول اشاره شده است.^۹ کاشفی در جای دیگر بیان کرده آیه اکمال در روز عرفه بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نازل شد و سپس حدیث غدیر و حدیث ثقلین را

۱. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۵۹-۱۵۸.

۲. طباطبائی، المیزان فی تفسیر القرآن، ۱۳۵۲، ج ۱۶، ص ۳۱۹-۳۱۱.

۳. انسان: ۸.

۴. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۸.

۵. طبرانی، التفسیر الکبیر، ۲۰۰۸ م، ج ۶، ۴۰۷-۴۰۴؛ زمخشری، الکشاف، ۱۴۰۷ ق، ج ۴، ۶۷۰؛ فخر رازی، التفسیر الکبیر، ۱۴۲۰ ق، ج ۳، ۷۴۶.

۶. قمی، تفسیر قمی، ج ۲، ص ۳۹۹-۳۹۸؛ طباطبائی، المیزان، ج ۲، ص ۱۳۲.

۷. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۷.

۸. زمخشری، الکشاف، ۱۴۰۷ ق، ج ۱، ص ۳۱۹؛ فخر رازی، التفسیر الکبیر، ۱۴۲۰ ق، ج ۷، ص ۷۱؛ ابن اثیر، اسد الغابه، ۱۴۰۹ ق، ج ۳، ص ۶۰۱؛ سیوطی، الدر المنثور، ۱۴۰۴ ق، ج ۱، ص ۳۶۳.

۹. فرات کوفی، تفسیر فرات، ۱۴۱۰ ق، ص ۷۱؛ عیاشی، تفسیر عیاشی، ۱۳۸۰ ق، ج ۱، ص ۱۵۱.

نقل کرده است.^۱ وی ضمن نقل جریان حدیث غدیر بیان کرد عمر برخاست و دست علی بگرفت و گفت «بَخَّ، بَخَّ یابن ابی طالب أصبحت مولی کل مؤمن و مؤمنه». این قسمت از حدیث غدیر در منابعی قبل از کاشفی نیز آمده است.^۲ نقل کاشفی تقریباً شبیه به روایت شیخ مفید (م. ۴۱۳ ق) در الارشاد است.^۳

۱-۴. آیه لَوْلُو و مرجان

آیه «يُخْرِجُ مِنْهُمَا اللَّوْلُوَ وَالْمَرْجَانُ»^۴ از دیگر آیات مورد استناد کاشفی است که با ادبیات خود آن را در مورد حسنین علیهم السلام دانسته است. تفسیر قمی از اولین منابعی است که مصداق این آیه را این دو امام معرفی کرده است.^۵ ابن عقده (م. ۳۳۲ ق) نیز در خبری که به سلمان رسید، این آیه را در شأن حسن و حسین علیهم السلام دانسته است.^۶ خبر شیخ صدوق (م. ۳۸۱ ق) نیز در اسناد و محتوا با خبر ابراهیم بن هاشم یکی است که از طریق پدرش از سعد بن عبدالله اشعری دریافت کرده است.^۷ در شواهد التنزیل حسکانی (م. ۴۹۰ ق) و الدر المنثور سیوطی (م. ۹۱۱ ق) نیز با اسنادی چنین خبری نقل شد.^۸

با توجه به آنچه بیان شد، آیات مورد استناد کاشفی و نوع روایاتی که استناد کرده، مطابق با منابع کهن و دارای اعتبار بوده است.

۱. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۲۷-۱۲۶.

۲. فرات کوفی، همان، ص ۵۱۶-۵۱۵؛ صدوق، الامالی، ۱۳۷۶ ش، ص ۲.

۳. مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ ق، ج ۱، ص ۱۷۷-۱۷۴.

۴. الرحمن: ۲۳.

۵. قمی، تفسیر قمی، ۱۴۰۴ ق، ج ۲، ص ۳۳۴.

۶. ابن عقده، فضائل أمير المؤمنين علیه السلام، ۱۴۲۴ ق، ص ۲۱۶.

۷. صدوق، الخصال، ۱۳۶۲، ج ۱، ص ۶۵.

۸. حسکانی، شواهد التنزیل، ۱۴۱۱ ق، ج ۲، ص ۲۸۴؛ سیوطی، الدر المنثور، ۱۴۰۴ ق، ج ۶، ص ۱۴۳-۱۴۲.

۲. تطبیق احادیث در مناقب امامان علیهم السلام

در اینجا احادیث مورد تمسک کاشفی نقل، سپس به ارزیابی آن‌ها پرداخته می‌شود تا در نهایت مشخص شود این قبیل احادیث تا چه اندازه مطابق واقع و دارای اعتبار است.

۲-۱. مناقب حضرت علی علیه السلام

کاشفی در مورد مناقب حضرت علی علیه السلام مواردی را ذکر کرده که بعد از بیان، مورد تطبیق قرار می‌گیرد.

۲-۱-۱. ولادت در کعبه

کاشفی در خبری که به مفید استناد داده، درباره پیشگویی راهب یمنی به نام مثرم بن دعیب در ملاقات با ابوطالب، از ولادت دو نوه برای عبدالمطلب که یکی نبی خدا و دیگری ولی خدا است خبر داده است. وی ولی خدا را از صلب ابوطالب دانسته که امام متقیان و پیشوای مؤمنان باشد.^۱ گویا منبع کاشفی در این باره با تغییراتی در عبارت پردازی، گزارشی مفصل که مطالب ماورائی در آن وجود دارد، روضة الواعظین باشد که به اشتباه به مفید نسبت داده است.^۲

او سپس خبر یزید بن قعنب درباره ولادت امام در کعبه، که حاکی از ورود شگفت‌انگیز فاطمه بنت اسد به کعبه برای به دنیا آوردن فرزندش بود، را از کتاب بشائر المصطفی نقل کرده^۳ و همین مطلب در این کتاب نقل شده است.^۴ افزون بر این منبع، این خبر به صورت مفصل در منابع دیگری از امامیه نیز وجود دارد و سند به روایت سعید بن جبیر از یزید بن

۱. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۸۷-۱۸۵.

۲. فتال نیشابوری، روضة الواعظین، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۸۱-۷۷.

۳. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۸۷.

۴. طبری آملی، بشارة المصطفی، ۱۳۸۳، ق ۱، ص ۸.

قعنب می رسد. این خبر به حضور عباس بن عبدالمطلب و تعدادی از بنی عبدالعزی به عنوان شاهدان ماجرا در روبه روی کعبه اشاره دارد که دیوار پشت کعبه گشوده شد و فاطمه بنت اسد به داخل آن رفت و متوجه شدند این امر به دست خدا است. در این خبر از برتری یافتن مقام فاطمه بنت اسد و تناول وی از میوه های بهشتی یاد شده و به امر هاتفی نام علی برای فرزند وی انتخاب شد و نیز اقتباس این نام توسط خداوند از نام های خویش را دارد.^۱ گزارش مفصل تری در این خصوص نیز در امالی شیخ طوسی آمده است.^۲ از این رو، این گزارش مطابق برخی منابع کهن می باشد.

۲-۱-۲. کنیه ابوتراب

کاشفی در بحث از حیات امام علی علیه السلام ضمن بیان کنیه ابوالحسن، با استناد به کتاب شواهد و روضه الأحباب، دو وجه برای بیان کنیه ابوتراب برای حضرت علی را ذکر کرده^۳ که در منابع متقدم فریقین ذکر شده و ابوتراب از محبوب ترین عناوین برای امام علی علیه السلام ضبط شده^۴ که توسط پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به آن حضرت داده شد.^۵ خبری از ابوهیره بیانگر اختلاف بین امام علی علیه السلام و حضرت فاطمه علیها السلام و خواب آن حضرت بر روی خاک در مقابل خانه خود بود. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با پاک کردن خاک از پشت وی و با گفتن «پدر و مادرم به فدایت یا اباتراب» دست او را گرفت. بر اساس این خبر، اصلاح بین دو نفر که محبوب ترین افراد روی زمین نزد آن حضرت و اهل آسمان بود مطرح شد. صدوق بعد از نقل این خبر، از عدم اعتماد خود به آن را ذکر کرده و معتقد بود بین آن دو کلامی واقع

۱. صدوق، معانی الأخبار، ۱۴۰۳ق، ص ۶۳-۶۲؛ صدوق، الامالی، ۱۳۷۶، ص ۱۳۳-۱۳۲؛ صدوق، علل الشرایع، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۱۳۵-۱۳۶.

۲. طوسی، الامالی، ۱۴۱۴ق، ص ۷۰۹-۷۰۶.

۳. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۱-۱۹۰.

۴. بخاری، صحیح البخاری، ۱۴۱۰ق، ج ۶، ص ۱۱۶-۱۱۵.

۵. بلاذری، أنساب الأشراف، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۸۹.

نمی شد که نیاز به اصلاح پیامبر باشد؛ چراکه علی علیه السلام سید اوصیاء و فاطمه بانوی زنان عالمیان بود و آن دو در حسن خلق به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم اقتدا می کردند.^۱

البته در منابع تاریخی متقدم اهل سنت نیز به این وجه نام گذاری اشاره شده است^۲ باور صدوق به خبر ابن عباس بود و در آن از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، علی بن ابی طالب علیه السلام را از آن جهت که صاحب زمین و حجت خدا بر اهل آن و عامل بقای زمین و سکون آن هست، ابوتراب نامید.^۳

در منابع تاریخی، در غزوه ای علی بن ابی طالب علیه السلام به همراه عمار بن یاسر بر اثر خستگی بر روی خاک ها به خواب رفته بودند، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با مشاهده این منظره وی را با نام ابوتراب بیدار کرد.^۴ در منابع متقدم حدیثی اهل سنت نیز به نام گذاری در این غزوه که ذات العشیره بود اشاره کرده اند.^۵

۲-۱-۳. مناقب دیگر حضرت علی علیه السلام

از جمله مناقبی که کاشفی برای علی علیه السلام آورده، اینکه کافر و منافق بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با او مخالفت می کنند.^۶ در منابع مختلف از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل شد که علی علیه السلام را جز مؤمن دوست و جز منافق او را دشمن ندارد.^۷ در روایتی درباره دوست داشتن علی علیه السلام آمده که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «دوستی علی حسنه ای است که با آن سیئه ضرر نکند و

۱. صدوق، علل الشرایع، ج ۱، ۱۳۸۵، ص ۱۵۷-۱۵۵.

۲. نک: ابن هشام، السیره النبویه، بی تا، ج ۱، ص ۶۰۰؛ طبری، تاریخ الطبری، ۱۳۸۷ق، ج ۲، ص ۴۰۹.

۳. صدوق، علل الشرایع، ج ۱، ص ۱۵۷-۱۵۵.

۴. ابن هشام، السیره النبویه، بی تا، ج ۱، ص ۵۹۹-۶۰۰؛ ابن سعد، الطبقات الکبری، ۱۴۱۰ق، ج ۲، ص ۶-۷؛ بلاذری، أنساب الأشراف، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۹۰-۸۹؛ طبری، تاریخ الطبری، ۱۳۸۷ق، ج ۲، ص ۴۰۸.

۵. احمد بن حنبل، مسند، ۱۴۱۶ق، ج ۳، ص ۲۵۷-۲۵۶؛ نسائی، سنن، بی تا، ج ۵، ص ۱۵۴.

۶. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۳.

۷. مسلم، صحیح مسلم، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۸۶؛ ترمذی، سنن، ۱۴۱۹ق، ج ۵، ص ۴۶؛ ابن عبدالبر، الاستیعاب، ۱۴۱۲ق، ج ۳، ص ۱۱۰؛ مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۴۰.

دشمنی علی سیئه‌ای است که با آن حسنه نفع نرساند.^۱ این خبر در برخی منابع امامیه که احتمالاً منبع کاشفی بوده، آمده است.^۲

از جمله مناقبی که کاشفی در کتاب خود درباره امام علی علیه السلام آورد حدیث «رایه» است: «من فردا این رایت (پرچم) را به دست کسی دهم که یحب الله و رسوله و یحبّه الله و رسوله»، که در جنگ خیبر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم درباره آن حضرت فرمود.^۳ این حدیث از احادیث مشهوری است که منابع فریقین به روایت آن پرداخته‌اند.^۴

نجوای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با علی علیه السلام به دستور خدا^۵ که در منابع معتبر اهل سنت آمده است.^۶ کاشفی درباره شجاعت آن حضرت مواردی از رشادت‌های امام در جنگ‌ها آورده و از جمله عبارت «لا فتی الا علی و لا سیف الا ذوالفقار» در ارتباط با جنگ احد آورده است.^۷ که در منابع متقدم نیز آمده است.^۸

کاشفی با ذکر سه منقبت دیگر برای علی علیه السلام، خبر «علی متی و أنا منه» را معتبر دانسته و افزوده است که شرف نسب عالی‌اش از خبر معتبر «علی متی و أنا منه» معلوم است و حسب وافی‌اش از کلام میمنت انجام «أنت متی بمنزلة هارون من موسى» محقق و مفهوم، اما علم او بر همه اهل عالم روشن شده و کیفیت دانش او از نکته کامله «أنا مدینه العلم و علی بابها» معین گشته است.^۹

۱. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۲.

۲. طبری آملی، بشاره المصطفی، ۱۳۸۳ق، ص ۹۵-۹۴؛ ابن شاذان قمی، الروضه فی فضائل امیرالمؤمنین علیه السلام، ۱۴۲۳ق، ص ۲۸.

۳. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۵.

۴. بخاری، صحیح البخاری، ۱۴۱۰ق، ج ۵، ص ۱۵۰-۱۴۹؛ مسلم، صحیح مسلم، ۱۴۱۲ق، ج ۴، ص ۱۸۷۱.

۵. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۵.

۶. ترمذی، سنن ترمذی، ۱۴۱۹ق، ج ۵، ص ۴۵۷.

۷. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۲۰۰.

۸. کلینی، الکافی، ۱۴۰۷ق، ج ۸، ص ۱۱۰؛ عیون اخبار الرضا علیه السلام، ۱۳۷۸ق، ج ۱، ص ۸۵.

۹. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۶.

خبر اول در منابعی وجود دارد.^۱ از جمله احادیثی که برای اثبات جانشینی علی علیه السلام پس از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم استفاده شده، حدیث منزلت است که در منابع فریقین نقل و عبارت «أنت منی بمنزله هارون من موسی الا أنه لا نبی بعدی» بیان شده است.^۲ خبر سوم نیز در منابع تفسیری و روایی متقدم وجود دارد.^۳

با توجه به آنچه که بیان شد، مناقب مورد تمسک کاشفی در مورد حضرت علی علیه السلام قابل تطبیق به منابع متقدم است.

۲-۲. مناقب امام حسن علیه السلام

کاشفی امام حسن علیه السلام را شبیه‌ترین فرد به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به روایت انس دانسته^۴ که در منابع معتبر به آن اشاره شده است.^۵ وی هم‌چنین آورده که آن حضرت در سفری در نخلستانی خشک فرود آمدند، یکی از اولاد زبیر در آنجا آرزوی خرمای ترکرد و بادعای امام، یک نخله سبز و به خرمای تر بارور شد، شتریان که با ایشان بود گفت: «والله که این سحر است!»، اما امام آن را داعایی مستجاب دانست که از فرزند پیغمبر واقع شده است.^۶ این خبر کاشفی در منابع امامیه نقل شده است.^۷ در منابع بعدی امامیه که در اختیار کاشفی می‌توانست قرار بگیرد نیز وجود دارد.^۸

۱. نسائی، خصائص، ۱۴۰۶ق، ص ۹۱؛ طبری، تاریخ الطبری، ۱۳۸۷ق، ج ۱۱، ص ۵۷.

۲. ابن هشام، السیرة النبویة، بی تا، ج ۲، ص ۵۲؛ ابن سعد، الطبقات الکبری، ۱۴۱۰ق، ج ۳، ص ۱۷؛ طبری، تاریخ الطبری، ۱۳۸۷ق، ج ۳، ص ۱۰۴؛ مسعودی، مروج الذهب، ۱۴۰۹ق، ج ۳، ص ۱۴؛ ابن عبدالبر، الاستیعاب، ۱۴۱۲ق، ج ۳، ص ۱۰۹۷.

۳. قمی، تفسیر قمی، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۶۸؛ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ۱۳۷۸ق، ج ۱، ص ۲۳۳.

۴. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۲۲۲.

۵. بخاری، صحیح البخاری، ۱۴۱۰ق، ج ۶، ص ۱۳۵.

۶. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۲۲۵.

۷. صفار، بصائر الدرجات، ۱۴۰۴ق، ص ۲۵۶؛ کلینی، الکافی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۴۶۲.

۸. راوندی، الخرائج والجرائح، ۱۴۰۹ق، ج ۲، ص ۵۷۱؛ اربلی، کشف الغمة، ۱۳۸۱ق، ج ۱، ص ۵۵۷.

۲-۳. مناقب امام حسین علیه السلام

کاشفی در کتاب خود مناقبی را برای امام حسین علیه السلام ذکر کرده که شماری از آن‌ها نیازمند بررسی است.

۲-۳-۱. داستان فطرس ملک

کاشفی به نقل از مفید (م. ۴۱۳ ق) آورده است: وقتی جبرئیل برای عرض تبریک تولد امام حسین علیه السلام به زمین آمد، فرشته‌ای به نام فطرس را دید که به علت سستی در انجام دستور الهی، پرو بالش سوخته و بر زمین افتاده و ناله می‌کند. او از جبرئیل پرسید: کجا می‌روی؟ جبرئیل پاسخ داد: من نزد پیامبر می‌روم؛ او را فرزندی متولد شده و برای تبریک می‌روم، فطرس درخواست کرد: آیا می‌شود من را با خود ببری، شاید پیامبر من را شفاعت کند. جبرئیل او را همراه خود آورد و بعد از بیان تبریک و تهنیت خدمت پیامبر، جریان وی را گفت، آن حضرت روی به فطرس کرد و گفت: ای فطرس! بیا و خود را به حسین بمال، وقتی او خودش را به حسین مالید، پروبال او دوباره برگشت و به آسمان سوم رفت؛ بعد از شهادت امام حسین علیه السلام، وقتی از جریان شهادت حضرت مطلع گردید، به خداوند عرض کرد: اگر من خبردار شده بودم، با رفیقان خود به زمین می‌رفتم و با دشمنان حسین می‌جنگیدیم، خطاب آمد: حالا که چنین امری محقق نشد، با هفتاد هزار فرشته که در اختیار هست به زمین بروید و ملازم قبر حسین شوید و هر صبح و شام بر او گریه کنید و ثواب گریه خود را به کسانی که در مصیبت آن حضرت گریه می‌کنند ببخشید؛ فطرس به سرزمین کربلا آمد و به آنچه خداوند آن‌ها را مأمور کرده مشغول هستند.^۱

تا جایی که بررسی شد، این گزارش در کتب شیخ مفید یافت نشد، اما داستان مذکور با تفاوت‌هایی در کتب متقدم نقل شده است. صفار (م. ۲۹۰ ق) از محدثان امامیه این

۱. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۲۴۶.

گزارش را نقل کرده، با این تفاوت که در ابتدای روایت آمده است: ولایت امیرالمؤمنین بر این ملک عرضه شد و او انکار کرد؛ لذا مطرود شد تا زمان ولادت امام حسین و بعد در زمان ولادت امام حسین علیه السلام پیامبر به او ولایت علی بن ابی طالب را عرضه می‌کند و او قبول می‌کند و به برکت وجود امام حسین علیه السلام او به جایگاه خود برمی‌گردد.^۱ بعد از صفار، این روایت در کتب متعددی نقل شده است.^۲ البته تفاوت‌هایی میان این گزارش‌ها وجود دارد که نقد و بررسی اصل این واقعه و هم‌چنین بیان تفاوت‌های آن مجال دیگری را می‌طلبد.

۲-۳-۲. حسین از من است

کاشفی به نقل از کتاب سنن ترمذی نقل کرده است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: حسین از من و من از حسینم؛ خداوند دوست بدارد آن کس که حسین را دوست دارد، حسین سبطی از اسباط است. پیامبر امام حسین را خیلی زیاد دوست می‌داشتند و آن کسی را که حسین را دوست داشت، پیامبر هم او را دوست می‌داشت.^۳ ترمذی (م. ۲۷۹ق) این روایت را نقل کرده؛^۴ اما باید توجه داشت ادامه مطلب که «پیامبر امام حسین را خیلی دوست می‌داشتند...» جزو نقل ترمذی نیست. نکته دیگر آنکه روایت ترمذی در منابع متعدد فریقین نیز نقل شده و منحصر به سنن ترمذی نیست.^۵

۱. صفار، بصائر الدرجات، ۱۴۰۴ق، ص ۶۸.

۲. ابن قولویه، کامل الزیارات، ۱۳۵۶ش، ص ۱۴؛ صدوق، الامالی، ۱۳۷۶ش، ص ۱۳۷-۱۳۸؛ فتال نیشابوری، روضة الواعظین، ۱۳۷۵ش، ج ۱، ص ۱۵۵؛ راوندی، الخرائج والجرائح، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۲۵۳.

۳. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۲۴۶.

۴. ترمذی، سنن، ۱۴۱۹ق، ج ۵، ص ۳۲۴.

۵. ابن قولویه، کامل الزیارات، ۱۳۵۶ش، ص ۱۱۶؛ نعمان مغربی، شرح الأخبار، ۱۴۰۹ق، ج ۳، ص ۸۸؛ أحمد بن حنبل، مسند، ۱۴۱۶ق، ج ۴، ص ۱۷۲؛ ابن ماجه، سنن، ۱۴۱۸ق، ج ۱، ص ۵۱.

۲-۴. مناقب حسنین علیهم السلام

کاشفی ضمن بیان روایات، گزارش هایی در مورد مناقب حسنین بیان کرده است که نقل و مورد تطبیق قرار می گیرد.

۲-۴-۱. میوه های بهشتی

در مصابیح القلوب روایت شده است: جبرئیل از بهشت انار و سیب و به آورد و به امام حسن و امام حسین داد. پیامبر فرمود: این میوه را نزد پدر و مادر خود ببرید و با یکدیگر بخورید و از هر میوه مقداری را باقی گذارید. روز بعد دیدند میوه ها به حال اول خود بازگشته است. این کار استمرار داشت تا اینکه فاطمه علیها السلام از دنیا رفت. در این موقع انار گم شد. وقتی حضرت امیر به شهادت رسید، به ناپدید شد؛ اما سیب نزد امام حسین باقی ماند و پیوسته با خود این سیب را داشت. چون در کربلا تشنگی بر آن حضرت غلبه پیدا کرد، حضرت آن سیب را بویید و تشنگی آن حضرت کمتر شد و چون امام حسین شهید شد آن سیب نیز غایب شد؛ اما بوی سیب از تربت مقدس حضرت قابل استشمام است. از همین رو، امام سجاد علیه السلام فرمود: هر مؤمنی که در عاشورا امام حسین را زیارت کند، بوی آن سیب را از تربت وی استشمام می کند و بوی تربت آن حضرت هزار بار از مشک و طیب عنبر خوشبوتر است.^۱

کاشفی این مطلب را از کتاب مصابیح القلوب نقل کرده است؛ کتاب مصابیح القلوب فی الموعظه کتابی است به زبان فارسی و توسط حسن بن محمد سبزواری بیهقی شافعی در ۵۳ فصل تنظیم شده است و حاجی خلیفه احتمال داده این کتاب از کتب شیعه است یا مدسوس^۲ است.^۳

۱. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۳۱۰.

۲. از واژه دش به معنای پنهان کردن چیزی زیر چیزی دیگر. احتمالا کنایه از نامعلوم بودن یا جعل است.

۳. حاجی خلیفه، کشف الظنون، بی تا، ج ۲، ص ۱۷۰۳؛ اعجاز حسین، کشف الحجب والاستار، ۱۴۰۹ق، ص ۵۲۴.

هرچند آقابزرگ طهرانی (م. ۱۳۸۹ ق) کتاب دیگری تحت همین عنوان از حسن بن حسین معروف به شیعه سبزواری نقل کرده که در ۵۳ فصل تنظیم شده و یک نسخه از آن در نجف و نسخه دیگر در کتابخانه مرعشی نجفی در قم وجود دارد.^۱ در هر صورت، تا جایی که بررسی شد، این داستان در کتب متقدم و معتبر نقل نشده و کتاب مصابیح نیز در دسترس نبود تا بدان مراجعه شود. گفتنی است چنین خبری در مناقب ابن شهر آشوب (م. ۵۸۸ ق) بدون ذکر اسناد از حسن بصری و ام سلمه نقل شده است.^۲

اما از نظر محتوا، این داستان مخدوش و قابل قبول نیست؛ خصوصاً داستان میوه‌های بهشتی که تا روز عاشورا سیب آن میوه‌ها نزد امام حسین بود و اگر این داستان صحت داشت، در سایر کتب بدان اشاره می‌شد. نکته دیگر آنکه وقتی امام با بوییدن سیب از تشنگی اش کاسته می‌شد، چرا نگذاشت حضرت عباس و طفل شیرخواره و سایر شهدا و کودکان و زنان نیز آن را بپینند؟!

۲-۴-۲. دو ریحانه رسول خدا ﷺ

کاشفی حسن و حسین علیهما السلام را دو ریحان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دانسته است.^۳ براساس خبری، فردی اهل عراق از ابن عمر از خون پشه پرسید و او در جواب گفت: این از خون پشه سؤال می‌کند، در حالی که پسر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را کشتند و من از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم حسن و حسین ریحانه من هستند.^۴ و در سنن نسائی (م. ۳۰۳ ق) آمده که فرد عراقی از خون پشه در لباس برای نماز خواندن^۵ و بر اساس نقل بلاذری (م. ۲۷۹ ق) از

۱. آقابزرگ، الذریعه، بی تا، ج ۲۱، ص ۹۰.

۲. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ۱۳۷۹ ق، ج ۳، ص ۳۹۱.

۳. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۵۲.

۴. بخاری، صحیح البخاری، ۱۴۱۰ ق، ج ۹، ص ۲۱۸-۲۱۷؛ أحمد بن حنبل، مسند، ۱۴۱۶ ق، ج ۹، ص ۴۸۸.

۵. نسائی، سنن، بی تا، ج ۵، ص ۱۵۱.

اصابت خون پشه به محرم^۱ سؤال کرد و ابن عمر چنین جواب داد. حال، ابن عمر با این شناخت چرا آن حضرت را همراهی نکرد، جای سؤال است. شیخ صدوق (م. ۳۸۱ق) از محدثان امامیه نیز این خبر را روایت کرد.^۲ در مناقب ابن شهر آشوب (م. ۵۸۸ق) نیز رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آن دورا ریحان خود از دنیا دانسته است.^۳ کاشفی به نقل از ابن مردویه (م. ۴۱۰ق) کنیه «ابالریحانتین» را برای امیرالمؤمنین علیه السلام از رسول خدا آورده که سفارش به نگه داری دوریخانه آن حضرت، یعنی حسنین، می‌کند.^۴ این خبر علاوه بر مناقب ابن مردویه^۵ در امالی صدوق نیز آمده است.^۶

۲-۴-۳. بچه آهوی اسیر در بند

کاشفی به نقل از کنزالغرائب گزارش کرده است: شخص اعرابی، بچه آهویی را به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم هدیه کرد و آن حضرت آهو را به امام حسن دادند. بعد از مدتی امام حسین وارد مسجد شد و دیدند برادرش با آهو بازی می‌کند. حسین نزد پیامبر رفت و گفت: به برادرم آهو دادی و به من ندادی و این سخن را مرتب تکرار می‌کرد. رسول خدا او را دلداری می‌داد تا اینکه امام حسین شروع به گریستن کرد. ناگهان صدایی از درب مسجد آمد و دیدند یک آهو با بچه اش نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمد و با زبان فصیح گفت: ای رسول خدا! من دو بچه داشتم؛ یکی را صیاد گرفت و نزد تو آورد و دیگری نزد من ماند و مشغول شیردادن بودم که این ندا به من رسید: به سرعت بچه خود را به نزد پیامبر ببر که امام حسین نزد او ایستاده و برای نداشتن بچه آهو گریه می‌کند. ملائکه نیز با دیدن این صحنه به گریه

۱. بلاذری، أنساب الأشراف، ۱۴۱۷ق، ج ۳، ص ۲۲۷.

۲. صدوق، الامالی، ۱۳۷۶، ص ۱۴۴-۱۴۳.

۳. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ۱۳۷۹ق، ج ۳، ص ۳۸۳.

۴. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۲.

۵. ابن مردویه، مناقب علی بن ابی طالب، ۱۴۲۴ق، ص ۲۰۴.

۶. صدوق، الامالی، ۱۳۷۶ش، ص ۱۳۵.

افتادند. ای رسول خدا! من از راه دوری آمدم، خدا را شکر که هنوز اشک جگرگوشه شما در نیامده است.^۱

کاشفی این داستان را از کتاب کنزالغرائب نقل کرده است؛ کتابی که ظاهراً در دسترس نیست و حتی نام نویسنده آن نیز مشخص نیست، تا اعتبار خبر مورد توجه قرار گیرد. همان گونه که آقابزرگ طهرانی در کتاب خود راجع به این کتاب تنها این مطلب را بیان کرده است: «ينقل عنه في (م. فتاح الجنه) بعض المعجزات».^۲

۲-۴-۴. نام گذاری حسنین

کاشفی در نام گذاری حسنین عليه السلام به خبر اسماء بنت عمیس (پس از ۳۸ ق) تکیه کرده که بیانگر دوست داشتن نام حرب برای نام گذاری از سوی علی عليه السلام و بنابر قولی حمزه در نام حسن عليه السلام و جعفر در نام حسین عليه السلام بود، اما جبرئیل به پیامبر گفت نام آن ها بر اساس نام فرزندان هارون باشد.^۳ کاشفی منبع گزارش خود را ذکر نکرده، اما شبیه این گزارش در برخی کتب متقدم نقل شده است. بر اساس خبری علی عليه السلام در نام گذاری حسنین عليه السلام بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و آن حضرت بر خدا پیشی نگرفت. این خبر که رویکرد فضایی نیز دارد و نسبت علی عليه السلام به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به منزله هارون به موسی قرار گرفت و با وحی الهی، نام دو فرزند علی عليه السلام بر اساس اسم فرزندان هارون که شبر و شبیر نام داشتند، حسن و حسین انتخاب شد.^۴

درباره خبر اسماء باید گفت حلقه مشترک این روایت با منابع اهل سنت، وجود کلمه «حرب» است که نشان از علاقه علی عليه السلام به این نام دارد و در منابع اهل سنت

۱. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۲۴۸.

۲. آقابزرگ، الذریعه، بی تا، ج ۱۸، ص ۱۶۰.

۳. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۲۴۴ و ۲۲۱.

۴. صدوق، الامالی، ۱۳۷۶ ش، ص ۱۳۵-۱۳۴ و علل الشرايع، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۱۳۸-۱۳۷.

نیز شبیه به این روایات با اسناد خودشان آمده که سند آن به علی علیه السلام رسید^۱ و خبری از اسماء نیست.

در مقام نقد این خبر می توان گفت بعد از حیات پیامبر نیز امام علی علیه السلام صاحب پسرانی شد، اما نام هیچ یک از ایشان را حرب نگذاشت. در خصوص گزارش اسماء بنت عمیس نیز در اسناد آن توجه به دو نکته لازم است. نخست اینکه اسماء این خبر را از فاطمه علیها السلام دریافت کرد، در حالی که در محتوا خودش راوی اصلی ماجرا است. دوم اینکه امام سجاد علیه السلام راوی این خبر از اسماء است که تقریباً زمان ولادت وی با درگذشت اسماء بین سال های سی و هشت تا چهل هجری همزمان است.

۲-۴-۵. مناقب دیگری از حسنین علیهم السلام

خبر دیگر، حدیث مشهور «الحسن و الحسین سیدا شباب اهل الجنة» است^۲ که در منابع اهل سنت^۳ و شیعه نقل شده است.^۴ از جمله مناقب حسنین علیهم السلام که در ذیل مناقب اهل بیت علیهم السلام آمده، این خبر است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دست حسنین علیهم السلام را گرفت و فرمود: «هر که مرا و این دو را و مادر و پدر ایشان را دوست دارد، با من باشد روز قیامت در درجه من».^۵ این خبر با اسنادی در مسند ابن حنبل از طریق امام کاظم علیه السلام به واسطه پدرانش، از سوی امام حسین علیه السلام به روایت از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمده است.^۶

۱. أحمد بن حنبل، مسند، ۱۴۱۶ق، ج ۲، ص ۱۵۹؛ بلاذری، أنساب الأشراف، ۱۴۱۷ق، ج ۱، ص ۴۰۴؛ ابن عبد البر، الاستیعاب، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۳۸۴.

۲. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۲۲۴-۲۲۳.

۳. ابن سعد، الطبقات الکبری، ۱۴۱۰ق، خامسه، ۱، ص ۲۶۳؛ بلاذری، أنساب الأشراف، ۱۴۱۷ق، ج ۳، ص ۲۶۷؛ طبری، تاریخ الطبری، ۱۳۸۷ق، ج ۵، ص ۴۲۵؛ أحمد بن حنبل، مسند، ۱۴۱۶ق، ج ۱۷، ص ۳۱؛ ابن ماجه، سنن، ۱۴۱۸ق، ج ۱، ص ۱۳۵.

۴. به عنوان نمونه: حمیری، قرب الاسناد، ۱۴۱۳ق، ص ۱۱۱؛ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ۱۳۹۵ق، ج ۲، ص ۶۶۹.

۵. کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۱۹۲.

۶. أحمد بن حنبل، مسند، ۱۴۱۶ق، ج ۲، ص ۱۷-۱۸.

خبر دیگر در مناقب حسنین علیه السلام مربوط به گم شدن آنان و نگرانی فاطمه علیها السلام است. بر اساس گزارش، آنان در حظیره بنی نجار خواب رفته و دو فرشته نیز مواظبشان بوده‌اند که جبرئیل از جای آنان خبر می‌دهد. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بعد از پیدا کردن آن دو، جایگاه والای آنان را به مردم گوشزد کردند. این خبر دارای مطالب ماورائی است که کاشفی آن را از اعلام الوری طبرسی (م. ۵۴۸ ق) آورده است. تا جایی که بررسی شد، این خبر در این کتاب یافت نشد؛ اما در برخی منابع امامیه که جزو منابع کاشفی است، وجود دارد.^۱ هم چنین در شرح الأخبار^۲ و روضة الواعظین^۳ نیز نقل شده است.

۲-۵. مناقب امامان بعدی

کاشفی در پایان کتاب به استمرار نسل امام حسین علیه السلام پرداخته و مناقبی را برای امامان نقل کرده است. او در بحث از فرزندان امام سجاد علیه السلام به نام مادر آن حضرت، شاه زنان و یا شهربانو، دختر اشاره کرده است. وی هم چنین باور جمع شدن نبوت و ملک جمع در آن حضرت یادآور شده است.^۴ برخی در مورد نام مادر ایشان و دختر کسری وی تردید کرده‌اند.^۵ با این حال، در منابع متقدم امامیه، نظیر روضة الواعظین که از منابع کاشفی بوده، اسم وی را شاه زنان یا شهربانو آمده است.^۶ و احتمالاً کاشفی این گزارش را از همین منبع گرفته است.

کاشفی در پرداختن به نسل امام باقر علیه السلام به لقب «باقر» اشاره کرده که آن حضرت به جهت توسع و تبحر در علوم، از سوی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به «باقرالعلوم» ملقب شده است.

۱. صدوق، الامالی، ۱۳۷۶، ص ۴۴۱-۴۳۵.

۲. نعمان مغربی، شرح الأخبار، ۱۴۰۹ق، ج ۲، ص ۳۸۰-۳۷۲.

۳. فتال نیشابوری، روضة الواعظین، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۱۲۰.

۴. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۵۰۷.

۵. شهیدی، زندگانی امام سجاد علیه السلام، ۱۳۸۰، ص ۲۷-۹.

۶. مفید، الإرشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ۱۳۷؛ فتال نیشابوری، همان، ج ۱، ص ۲۰۲.

سپس خبر ملاقات جابر با آن حضرت را نقل کرد که پیامبر وعده دیدار وی را داده بود.^۱ این خبر در منابع مختلف آمده است؛ اما محتوای نقل کاشفی بیانگر آن است که منبع وی در این زمینه، روضة الواعظین فتال نیشابوری بوده است.^۲ به نظر می‌رسد این کتاب منبع کاشفی در پرداختن به معرفی امامان بعدی بوده است.

او در بحث از معرفی امام صادق علیه السلام می‌گوید:

وی از عظمای اهل بیت علیهم السلام بوده و می‌فرموده، که علم ما غابر است و مزبور و نکت قلوب و نقر اسماع و نزدیک ماست، جفر أحمر و جفر أبيض و مصحف فاطمه و جامعه نیز که هر چه مردم به وی محتاجند.^۳

این تعبیر دقیقاً همان خبری است که فتال نیشابوری در کتاب خود آورده است.^۴ این خبر در منابع پیش از وی نیز وجود دارد.^۵ اگرچه جامی در شواهد النبوة نیز این خبر را به صورت کامل آورده است^۶ و شاید کاشفی از جامی آن را دریافت کرده است.

او برای هر امامی عبارات احترام آمیز آورده و در برخی موارد گفته فضایل و کرامات بسیاری برای وی نقل شده است. وی هنگام معرفی امام حسن عسکری علیه السلام گفته است که از وی کرامات بسیار نقل کرده‌اند و خوارق عادات بی‌شمار او در کتب معتبره آمده است.^۷ سپس اخباری از شواهد النبوة جامی درباره آن حضرت و فرزندش حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف آورده که در منابع متقدم وجود دارد و می‌تواند منبع جامی بوده باشد.

۱. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۵۱۲-۵۱۱

۲. فتال نیشابوری، ج ۱، ص ۲۰۳-۲۰۲.

۳. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۵۱۳-۵۱۲

۴. وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع عَلَّمْنَا غَابِرَ وَ مَزْبُورَ وَ نَكْتُ فِي الْقُلُوبِ وَ نَقُرُّ فِي الْأَسْمَاعِ وَ إِنَّ عِنْدَنَا الْجَفَرُ الْأَخْمَرُ وَ الْجَفَرُ الْأَبْيَضُ وَ مُصْحَفُ فَاطِمَةَ عِنْدَنَا وَ إِنَّ عِنْدَنَا الْجَامِعَةَ فِيهَا جَمِيعُ مَا يَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَيْهِ. فتال نیشابوری، روضة الواعظین، ۱۳۷۵ ش، ج ۱، ص ۲۱۱-۲۱۰.

۵. مفید، الارشاد، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۱۸۶.

۶. جامی، شواهد النبوة، ۱۴۱۴ق، ص ۲۲۹-۲۲۸.

۷. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۵۱۹.

او دو گزارش در مورد امام حسن عسکری علیه السلام نقل کرده است. در گزارش اول آمده است که شخصی نزد ابومحمد زکی علیه السلام از فقر شکایت کرد. امام تازیانه‌ای در دست داشت، زمین را به آن بکاوید و سبیکه‌ای زر به ارزش پانصد دینار بیرون آورد و به من داد.

در خبر دوم نیز آمده است فردی رقعۀ‌ای به آن حضرت نوشت و در آن مسئله‌ای از ایشان پرسید و می‌خواست درباره تب ربع سؤال کند، اما آن را فراموش کرد. حضرت در پاسخ نوشت که جواب مسئله تو این است و می‌خواستی درباره تب ربع سؤال کنی و آن را فراموش کردی، سپس فرمود این آیه را که «وَقُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ» است، بر پاره‌ای کاغذ بنویس و از گردن تب دار بیاویز. چنان کردم و آن بیمار شفا یافت. او را یک پسر بود، امام مهدی علیه السلام و بس.^۲

خبر اول مربوط به ابوهاشم جعفری^۳ است که چنین شکایتی نزد امام مطرح کرد و آن حضرت این کار را انجام داد.^۴ خبر بعدی نیز از حسن بن ظریف^۵ است که به امام نامه نوشت.^۶ نکته قابل توجه در خبر دوم این است که سؤال نخست حسن بن ظریف درباره قضاوت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف بعد از ظهور بود؛ اما جامی و به تبع آن کاشفی، عبارت «مسئله‌ای پرسیدم» آورده‌اند.

کاشفی در مورد معرفی حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز به جامی تکیه داشته و آورده است: در شواهد النبوة مذکور است که چون حضرت محمد مهدی علیه السلام متولد شد، بر ساعد دست راست وی نوشته بود، که «قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا»^۷ و

۱. انبیاء: ۶۹.

۲. کاشفی، روضة الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۵۱۹؛ نک: جامی، همان، ص ۲۵۷.

۳. داود بن قاسم از یاران امام رضا، جواد، هادی و حسن عسکری علیهم السلام بود. طوسی، رجال، ۱۳۷۳ ش، ص ۳۵۷ و ۳۷۵ و ۳۸۶ و ۳۹۹.

۴. کلینی، الکافی، ۱۴۰۷ ق، ج ۱، ص ۵۰۷.

۵. از یاران امام هادی علیه السلام است. طوسی، رجال، ۱۳۷۳ ش، ص ۳۸۵.

۶. کلینی، الکافی، ۱۴۰۷ ق، ج ۱، ص ۵۰۹.

۷. اسراء: ۸۱.

روایتی هست که چون از مادر بزاد به زانو درآمد و انگشت سبابه به آسمان برداشت؛ پس عطسه زد و گفت: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»^۱.

به نظر می‌رسد منبع جامی در این خبر کتاب الخرائج و الجرائح راوندی باشد.^۲ هر چند شبیه این خبر، با کمی تفاوت، در منابع متقدم امامیه نیز نقل شده است.^۳

نتیجه‌گیری

کاشفی در نقل اخبار مناقبی از شیوه‌های مختلف بهره برده است. او در نقل مناقب اهل بیت علیهم السلام به برخی از آیات و اخبار مشهور مناقبی، از جمله آیه مباهله و حدیث طیر، اشاره نکرده است. وی در کنار نقل اخبار مناقبی مربوط به امام حسین علیه السلام به بیان مناقب دیگر امامان شیعه نیز پرداخته و حتی در معرفی آنان، به ولادت حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشريف اشاره کرده است.

کاشفی در نقل برخی مناقب، منبع و مستند مورد استفاده خود را ذکر کرده است که نشان می‌دهد از منابعی مانند شواهد النبوة جامی یا روضه الواعظین فتال نیشابوری و دیگر منابع بوده است. این منابع، در مواردی، خود ناقل اخبار منابع پیشین بوده‌اند. وی در مواردی نیز مناقبی را بدون استناد ذکر منبع نقل کرده است که رد پای آن‌ها را می‌توان در منابع متقدم یافت.

برخلاف برخی گزارش‌های مربوط به مقتل نگاری که محل تردید و نقد قرار گرفته‌اند، بیشتر گزارش‌های مناقبی کاشفی در منابع متقدم فریقین نقل شده‌اند. از این رو، بررسی تطبیقی مناقب مندرج در روضه الشهداء نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از این گزارش‌ها، از حیث محتوا، با اخبار موجود در منابع متقدم هماهنگی دارد؛ هر چند در برخی

۱. حمد: ۱؛ کاشفی، روضه الشهداء، ۱۳۸۲، ص ۵۲۰-۵۱۹؛ جامی، شواهد النبوة، ۱۴۱۴ق، ص ۲۵۸-۲۵۹.

۲. راوندی، الخرائج و الجرائح، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۴۵۶-۴۵۵.

۳. صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ۱۳۹۵ق، ج ۲، ص ۴۳۰-۴۲۴.

موارد، منبع مورد استناد کاشفی یا منشأ اصلی برخی گزارش‌ها نیازمند بررسی و نقد بیشتری است.

منابع

قرآن کریم

- آقابزرگ تهرانی، محمد (بی تا). الذریعة الى تصانیف الشیعة. بیروت: دارالاضواء.
- ابن اثیر، علی بن محمد (۱۴۰۹ق). أسد الغابة فی معرفة الصحابة. بیروت: دار الفکر.
- ابن حنبل، احمد بن محمد (۱۴۱۶ق). مسند الإمام أحمد بن حنبل. بیروت: مؤسسه الرسالة.
- ابن سعد، محمد (۱۴۱۰ق). الطبقات الكبرى (خامسة). به کوشش محمد عبدالقادر عطا. بیروت، دارالکتب العلمية.
- ابن شاذان قمی، شاذان بن جبرئیل (۱۴۲۳ق). الروضة فی فضائل امیرالمؤمنین (علیه السلام). به کوشش علی شکرچی. قم: مکتبه الامین.
- ابن شهر آشوب، محمد (۱۳۷۹ق). مناقب آل ابی طالب (علیه السلام). قم: علامه.
- ابن عبدالبر، یوسف بن عبدالله (۱۴۱۲ق). الاستیعاب فی معرفة الأصحاب. به کوشش علی محمد البجاوی. بیروت: دارالجلیل.
- ابن عقده، احمد بن سعید (۱۴۲۴ق). فضائل امیرالمؤمنین (علیه السلام)، به کوشش محمد حسین عبدالرزاق. قم: دلیل ما.
- ابن قولویه، جعفر بن محمد (۱۳۵۶ش). کامل الزیارات. به کوشش عبدالحسین امینی، نجف: دارالمرتضویه.
- ابن ماجه، محمد بن یزید (۱۴۱۸ق). سنن ابن ماجه. بیروت: دارالجلیل.
- ابن مردویه، احمد بن موسی (۱۴۲۴ق). مناقب علی بن ابی طالب. به کوشش عبدالرزاق محمد حسین حرزالدین. قم: دارالحديث.

ابن هشام، عبدالملک (بی تا). السیره النبویه، به کوشش مصطفی سقا و ابراهیم ایاری و عبدالحفیظ شبلی. بیروت: دارالمعرفه.

اربلی، علی بن عیسی (۱۳۸۱ق). کشف الغمه فی معرفه الائمه علیهم السلام. به کوشش هاشم رسولی. تبریز: بنی هاشمی.

بخاری، محمد بن اسماعیل (۱۴۱۰ق). صحیح البخاری. قاهره: المجلس الاعلی للشئون الاسلامیه، لجنة إحياء كتب السنة.

برومند اعلم، عباس؛ حسن خانی، عباس (۱۳۹۴). «تأثیر تصوف بر مقتل نگاری واعظ کاشفی در روضه الشهداء»، تاریخ نامه ایران بعد از اسلام، ش ۱۰.

بلاذری، أحمد بن یحیی (۱۴۱۷ق). انساب الاشراف. بیروت: دارالفکر.

ترمذی، محمد بن عیسی (۱۴۱۹ق). الجامع الصحیح (سنن). قاهره: دارالحديث.

جامی، عبدالرحمن (۱۴۱۴ق). شواهد النبوة لتقوية یقین اهل الفتوة. استانبول: مكتبة الحقيقة.

حاجی خلیفه (بی تا). کشف الظنون. به کوشش محمد شرف الدین و رفعت بیلگه. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

حسکانی، عبیدالله بن عبدالله (۱۴۱۱ق). شواهد الاتنزیل لقواعد التفضیل. تهران: التابعة لوزارة الثقافة و الإرشاد الإسلامی، مجمع إحياء الثقافة الإسلامية.

حمیری، عبدالله بن جعفر (۱۴۱۳ق). قرب الاسناد. قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام.

دبیران، حکیمه؛ تسنیمی، علی (۱۳۸۷). «کاشفی و نقد و بررسی روضه الشهداء». پژوهش های ادبی، ش ۲۰.

راوندی، قطب الدین (۱۴۰۹ق). الخرائج و الجرائح. قم: مدرسه امام مهدی علیه السلام.

زمخشری، محمود بن عمر (۱۴۰۷ق). الکشاف عن حقایق التنزیل، به کوشش حسین احمد، مصطفی. بیروت: دارالکتب العربی.

سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر (۱۴۰۴ق). الدر المنثور فی التفسیر بالمأثور، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی.

شهیدی، سید جعفر (۱۳۸۰ش). زندگانی امام سجاد علیه السلام. تهران: دفتر نشر معارف اسلامی.

- صدوق، محمد بن علی (۱۳۷۶ ش). الامالی، تهران: کتابچی.
- صدوق، محمد بن علی، الخصال، (۱۳۶۲ ش). به کوشش علی اکبر غفاری. قم: جامعه مدرسین.
- صدوق، محمد بن علی (۱۳۷۸ ق). عیون اخبار الرضا علیه السلام. تهران: نشر جهان، ج ۱.
- صدوق، محمد بن علی (۱۳۸۵ ش). علل الشرایع. قم: داوری.
- صدوق، محمد بن علی (۱۳۹۵ ق). کمال الدین و تمام النعمه. به کوشش علی اکبر غفاری. تهران: اسلامیة، چاپ دوم، ج ۲.
- صدوق، محمد بن علی (۱۴۰۳ ق). معانی الأخبار. به کوشش علی اکبر غفاری. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین.
- صفار، محمد بن حسن (۱۴۰۴ ق). بصائر الدرجات. به کوشش محسن بن عباس علی کوچه باغی. قم: مکتبه آیت الله المرعشی.
- طباطبایی، سید مهدی؛ اسماعیلی، مهران؛ باباپور، محمد مهدی؛ حاجی نقی، محمد (۱۴۰۱). «بررسی تطبیقی تأثیر پذیری ملاحسین کاشفی از آیات قرآن کریم در مقتل نویسی در روضه الشهداء».
- قرآن، فرهنگ و تمدن، پیاپی ۷، ش ۳.
- طباطبایی، محمد حسین (۱۳۵۲). المیزان فی تفسیر القرآن. بیروت: اعلمی.
- طبرانی، سلیمان بن احمد (۲۰۰۸ م). التفسیر الکبیر. اردب - اردن: دارالکتاب الثقافی.
- طبری آملی، محمد بن جریر (۱۴۱۳ ق). دلائل الامامه. قم: بعثت.
- طبری آملی، محمد بن ابی القاسم (۱۳۸۳ ق). بشارة المصطفی لشیعۃ المرتضی. نجف: المکتبه الحیدریه.
- طبری، محمد بن جریر (۱۳۸۷ ق). تاریخ الأمم والملوک. به کوشش محمد أبوالفضل ابراهیم. بیروت: دارالتراث.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۳۷۳ ش). رجال الطوسی. به کوشش جواد قیومی. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۱۴ ق). امالی. قم: دارالثقافه.

- عیاشی، محمد بن مسعود (۱۳۸۰ق). تفسیر العیاشی. تهران: المطبعة العلمیه.
- فتال نیشابوری، محمد بن احمد (۱۳۷۵ش). روضة الواعظین و بصیره المتعظین. قم: رضی.
- فخر رازی، محمد بن عمر (۱۴۲۰ق). التفسیر الکبیر. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- فرات بن ابراهیم (۱۴۱۰ق). تفسیر فرات. به کوشش محمد کاظم. تهران: مؤسسه الطبع و النشر فی وزاره الارشاد الاسلامیه.
- قمی، علی بن ابراهیم (۱۴۰۴ق). تفسیر قمی. به کوشش طیب موسوی. قم: دارالکتاب.
- کاشفی سبزواری، ملا حسین، (۱۳۸۲). روضة الشهداء. قم: نوید اسلام.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- کنتوری، اعجاز حسین (۱۴۰۹ق). کشف الحجب و الاستار. قم: مکتبه المرعشی النجفی.
- کیا، حسین؛ قنبری نینز، وحید (۱۳۹۲). «مشهد الشهداء ندای یزدی و مقایسه آن با روضة الشهداء واعظ کاشفی». ادبیات پایداری، ش ۹.
- مسعودی، علی بن حسین (۱۴۰۹ق). مروج الذهب و معادن الجواهر. تحقیق: اسعد داغر، قم: دارالهجرة.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۹۰). مجموعه آثار استاد شهید مطهری. قم: صدرا.
- مسلم بن حجاج (۱۴۱۲ق). صحیح مسلم. قاهره: دارالحديث.
- مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳ق). الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد. قم: کنگره شیخ مفید.
- موحدی، محمد رضا (۱۴۰۰). «روضه الشهداء کاشفی و قضاوت های برخی معاصران». آیین پژوهش، ش ۱۹۱.
- نسائی، احمد بن علی (بی تا). المجتبى من السنن (سنن نسائی). ریاض، عمان: بیت الافکار الدولیه.
- نعمان بن محمد تمیمی مغربی (۱۴۰۹ق). شرح الأخبار فی فضائل الأئمة الدطهار. به کوشش محمد حسینی جلالی. قم: مؤسسه نشر اسلامی.

